

ОСОБИСТІСТЬ – УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – СВІТ НА ПЕРЕХРЕСТІ «ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ»

Анотація. Проаналізовано поняття «екстремальні умови» у контексті «традиційного» підходу (природно-техногенні катастрофи), а також «соціально-зумовлених небезпек» та міжнародних позаштатних ситуацій.

Екстремальні умови загрожують життю і здоров'ю людей. Подолання таких явищ перевищує можливості людського організму. Зустріч людини з екстремальними обставинами сприймається як небезпека, трагедія, безвихідна ситуація. Екстремальні умови викликають у людському організмі фізіологічно-емоційне заціпеніння, шок, паніку, відчай, стрес, загальмованість мислення, тривожність, емоційну напруженість.

1. Природно-техногенні екстремальні ситуації. *Екстремальними ситуаціями, екстремальними умовами* традиційно називають виняткові, особливі, надзвичайні обставини у результаті: а) **техногенних катастроф, аварій** (пожежі, хімічне або радіаційне зараження територій, спричинених помилками проектування, експлуатації або свідомого пошкодження екологічно небезпечних підприємств, транспортних засобів і т.п.); б) **небезпечних природних явищ** (землетруси, буревії, цунамі, повені; посухи, лісові, степові, торфові пожежі та інші стихійні лиха і т.п.); в) **масових епідемій** небезпечних чи смертельних захворювань.

На такого типу екстремальні умови у державі або у певному регіоні покликані реагувати спеціально підготовлені співробітники відповідних державних служб – Державної служби з надзвичайних ситуацій, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ [1]. У разі виникнення перелічених екстремальних ситуацій місцеві та центральні органи державної влади наділені повноваженнями запроваджувати правовий режим *надзвичайної ситуації, надзвичайного стану* [2; 3]

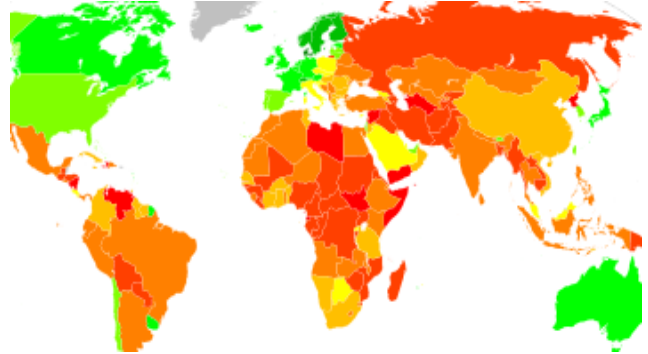
2. Соціально-зумовлені екстремальні умови. Крім так званих «природно-

техногенних» причин, що породжують *екстремальні умови* слід чітко виділяти *«соціально-зумовлені небезпеки»*, які в сучасних реаліях несуть не меншу загрозу для життя, здоров'я, гідності громадян та розвитку суспільства. Соціально-зумовлені екстремальні умови спричинені:

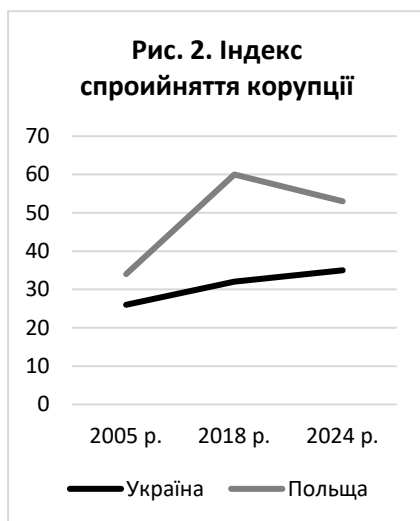
- ***Воєнними атаками*** ворожої армії, диверсіями терористичних груп з брутальним нехтуванням «правил ведення війни», вчиненням воєнних злочинів, геноциду, замовних вбивств, з захопленням заручників, знищенням цивільної інфраструктури, з викраденнями та депортацією людей та дітей. У разі їх виникнення центральні органи державної влади наділені повноваженнями запроваджувати правовий режим *надзвичайного стану*, або *воєнного стану* [2; 3]. У перелічених *екстремальних ситуаціях* значній кількості громадян загрожує реальна небезпека загинути, зазнати нелюдського поводження, отримати каліцтва, втратити власне здоров'я або здоров'я рідних, зазнати катувань, сексуального насильства, потрапити до полону чи в'язниці, втратити власність.
- ***Злочинами організованих злочинних угруповань*** – локальних або загальнодержавних кримінально-олігархічних груп, з використанням тотальної корупції в органах державного управління, в правоохоронних органах, судах на певній адміністративній території чи у державі загалом. Такі психологічно-вмотивовані екстремальні ситуації виникають з метою узурпації влади, заволодіння ресурсами, вчинення антиконституційних дій, згортання демократії, розправи над політичними опонентами (ст. 109; ст. 364, ст. 365; ст. 367; ст.369 ККУ). У *екстремальних соціальних умовах, спричинених політичною корупцією та корумпованими органами влади* значній кількості громадян загрожує небезпека зазнати обмежень конституційних прав та свобод, цькування, мобінгу, переслідувань, втратити власність чи зазнати рейдерського захоплення бізнесу, зазнати вимагань хабарів, потрапити до в'язниці. У крайніх випадках підвищується ймовірність внаслідок помсти організованої злочинності втратити життя чи власне здоров'я або рідних. Вказані олігархічно-корупційні екстремальні соціальні умови здебільшого є неочевидними, бо корупційна система є прихованою і діє «адресно», застосовує «індивідуальний підхід» до

конкретного громадянина, унаслідок обмеження свободи інформації блокує можливості суспільству дізнатись про корупційні злочини, у випадку застосування до особи фізичного або юридичного терору представляє ці кримінальні дії як «нещасний випадок».

У багатьох країнах (в Україні зокрема) корупція вражає найголовніші державні інституції, робить екстремальними соціальні умови для бізнесу, іноземних інвестицій та громадян, про що свідчать результати

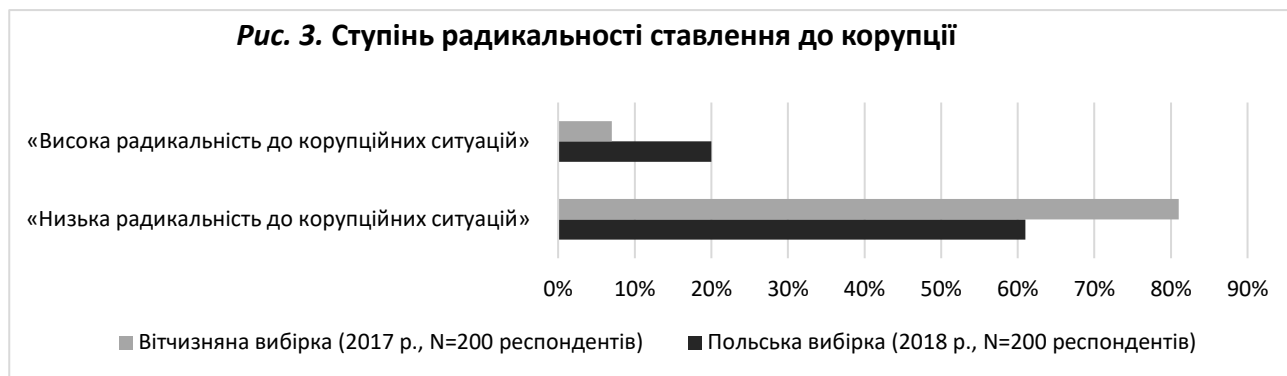
моніторинрів міжнародних організацій [4]. На рис. 1 зображено мапу світу, зеленим і жовтим кольором позначено «некорумповані» країни (Канада, Австралія, країни Скандинавського півострова, країни західної Європи, Японія, Великобританія, США і ін.). Україна в 2024 р. перебуває на 105 місці серед 80-ти корумпованих країн.

Слід зазначити (дивись рис.2), що за останні 20 років індекс сприйняття корупції в Україні покращився до 34% (чим більше число, тим меншою є корупція в країні). Країни, в яких цей індекс нижчий ніж 50% визнаються корумпованими, іноземні інвестори бояться вкладати власні кошти в бізнес цієї країни, економіка ледь клигає і є переважно сировинною, малорентабельною, рівень життя більшості громадян – на рівні задоволення базових фізіологічних потреб (зарплати в бюджетній сфері приблизно до 300\$ на місяць).

Проведені нами в 2013-2018 рр. дослідження виявили, що переважна більшість (80%) українських громадян у реальних життєвих ситуаціях (під час навчання дітей, лікування, отримання дозволів, кар'єрного зростання, підприємницької діяльності і т.п.) виявляє нездатність протистояти «корупційним правилам». На рис.3 представлено діаграму ступеня радикальності

ставлення громадян до корупції в українській та польській вибірці.

В українській вибірці 81% респондентів виявили низьку радикальність до корупційних ситуацій (в польській вибірці таких виявилось 61%). Лише 7% українських респондентів продемонстрували спроможність протидіяти корупції (в польській вибірці таких виявилось 20%) [5]. Під час війни і за умов правового режиму «воєнного стану» у громадян вказані соціально-психологічні тенденції є ще більш плачевними, про що свідчать численні факти корупції, незаконного збагачення посадових осіб МСЕК, державної прикордонної служби, поліції, збройних сил і т.п. за останні 3 роки.

Через недовіру до правоохоронних органів та антикорупційну некомпетентність і неспроможність громадян *корупція, службова злочинність* була і залишається для більшості громадян *екстремальною/надзвичайною ситуацією*, якій, зустрічаючись одноосібно, людина відмовляється чинити спротив, задовольняє незаконні домагання корупціонерів. У результаті такі «соціально-зумовлені» небезпеки «капсулюються» (суспільство про них публічно не повідомляє, їх не припиняє), посадові злочинці залишаються непокараними, продовжують і вдосконалюють злочинну діяльність.

- **Кримінальними правопорушеннями** – екстремальні ситуації спричинені злочинами незаконної міграції, торгівлі людьми, трудового рабства, зґвалтування, сексуальних домагань, домашнього насильства (ст. 332; ст. 149; ст. 152; ст. 173-7; ст. 126-1 ККУ) тощо. Наприклад, у США *незаконна міграція* з Мексики спричинила в багатьох штатах *екстремальні умови* через зростання криміногенності, і стала одним з головних аргументів, завдяки яким Д.Трамп

переміг на президентських виборах у США в 2024 р.

Кількість людей, які страждають від *«соціально-зумовлених небезпек»* залежить від тривалості цих екстраординарних обставин, вимірюється десятками та сотнями тисяч постраждалих.

3. Екстремальні умови міжнародного рівня. *Екстремальні умови* можуть виникати також у системі міжнародних відносин, як це проявилось останнім часом у ході неприхованого російського вторгнення 2022-2025 рр. з метою анексії України. Дії російського агресора (що володіє ядерною зброєю) проти України з метою відновлення імперії у поєднанні з шантажем світу застосування зброї масового знищення фактично зруйнували Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин (діяла з 1945 р.), вперше за останні 80 років порушили єдність країн Північно-Атлантичного союзу (НАТО). Про це свідчить політика *сепаратних переговорів і сепаратного миру* новообраного президента США Д.Трампа з Російською Федерацією, нехтуючи міжнародне право та інтереси України та Європи [5]. *Схожа екстремальна ситуація* у міжнародних відносинах виникала востаннє під час Карибської кризи в 1962 р., однак навіть тоді НАТО не пішло на поступки погрозам СРСР.

Висновок. Отже, все частіше зміст поняття «екстремальні умови», «екстремальні ситуації» зміщується від «традиційного» підходу (що концентрував увагу лише на «природно-техногенних екстремальних катастрофах») в бік «соціально-зумовлених екстремальних умов» та «екстремальних умов міжнародного рівня».

Література:

1. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re31258?an=1&ed=2017_08_31
2. Надзвичайний стан та надзвичайна ситуація. URL: https://legalaid.wiki/index.php/%D0%9D%D0%B0%B4%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%82%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F
3. Воєнний стан. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD
4. Індекс сприйняття корупції. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97

5. Лозинський О.М. Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dis_Lozynskyi.pdf
6. Позиція США гальмує перегляд відносин НАТО з росією. 02 квітня 2025. URL: https://ipress.ua/news/pozytsiya_sshi_galmyie_pereglyad_vidnosyn_nato_z_rosiieyu_369952.html

ЗАЯВКА на участь

у науково-практичній конференції

«ОСОБИСТІСТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ»

Секція 4. Міждисциплінарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Прізвище **Лозинський**

Ім'я **Олег**

По батькові **Михайлович**

Посада – керівник ГО «Львівський аналітичний дім», старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД

Місце роботи - кафедра практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий ступінь – кандидат психологічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3435-5753>

webofscience: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HTM-2288-2023>

Тема доповіді: **ОСОБИСТІСТЬ – УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – СВІТ НА ПЕРЕХРЕСТІ «ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ»**

Контактний телефон/вайбер: 0959173362

e-mail: lviv-forum@ukr.net